

Bērnu sociālās adaptēšanās un mācību sasniegumu mijiedarbība pedagoģiskajā procesā skolā

The Interaction of Children's Social Adaptation and Learning Achievements in the Pedagogical Process at School

Līga Āboltiņa

Bērnu sociālā adaptēšanās skolā, konkrētāk, 1. klasē, ir saistīta ar bērna turpmākajiem mācību sasniegumiem. To apliecina arī pētījumi, norādot, ka bērna sociālā adaptēšanās 1. klasē ietekmē bērna tālāko fizisko, emocionālo un intelektuālo attīstību un bērna panākumus skolā.^{1, 2, 3} Diemžēl, kā liecina prakse, Latvijas kontekstā sociālā adaptēšanās un skolēnu mācību sasniegumi visai nosacīti aplūkoti mijiedarbībā. Līdz ar to Latvijā nav pētījumu, kas liecinātu, ka skolēna sociālā adaptēšanās ietekmē viņa mācību sasniegumus skolā.

Raksta mērķis ir apzināt bērnu sociālās adaptēšanās un mācību sasniegumu mijiedarbību pedagoģiskajā procesā.

Atslēgvārdi: mācību sasniegumi, mijiedarbība, sekmes, skolēns, sociālā adaptēšanās.

Ievads

Kā norādīts jaunajā mācību saturā, kas balstās uz kompetenci (lietpratību), mūsdienu bērniem ir jāiemācās dzīvot pasaulē, kas nepārtraukti mainās. Lietpratība jeb kompetence ir bērna spēja kompleksi lietot zināšanas, prasmes un paust attieksmes, risinot problēmas mainīgās reālās dzīves situācijās.

Skolēniem kopumā labi padodas uzdevumi, kas prasa atcerēties vai rīkoties pazīstamās situācijās, taču tiem trūkst iemaņu un pieredzes iedziļināties un apstrādāt daudzveidīgus datus, sadarboties komandā. Tiem trūkst prasmju īstenot savas ieceres jaunos apstākļos.⁴ Lai 21. gs. skolēns kļūtu par atbildīgu sabiedrības dalībnieku,

¹ R. C. Pianta, M. S. Steinberg, K. B. Rollins, 'The first two years of school: Teacher-child relationships and deflections in children's class room adjustment', *Development and Psychopathology*, vol. 19, No. 7, 1995, pp. 295–312.

² S. L. Kagan, M. J. Neuman, 'Lessons from three decades of transition research', *The Elementary School Journal*, 98(4), vol. 14, 1998, pp. 365–379.

³ D. A. Yeboah, 'Enhancing Transition from Early Childhood Phase to Primary Education: evidence from the research literature', *Early Years*, vol. 22, No. 1, 2002, pp. 51–64.

⁴ D. Namsonē u. c., *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību saturs un pieejas apraksts*. Pieejams: https://docs.wixstatic.com/ugd/3e1e8c_0b2ac53576544b70a2b689edcfbef010.pdf (atsauce 29.09.2017.).

radošu darītāju un inovāciju ieviesēju, par vienu no galvenajām prasmēm tiek izvirzīta prasme līdzdarboties un sadarboties, kas lielā mērā atkarīga no bērna sociālās adaptēšanās skolā⁵. Savukārt skolas prioritāte ir izglītojamam atbilstīga mācību vide.

Ikvienu skola ir ieinteresēta pilnveidot savu mācību vidi un tiekties uz labiem rezultātiem.⁶ Lai to īstenotu veselumā, svarīgi nodrošināt skolēniem piemērotu mācību vidi, konkrētāk, sociālo vidi, kurā var sociāli adaptēties un gūt panākumus mācībās, vienlaicīgi pieņemot, ka mūsdienu skolēns ir citādāks, jo vide, kurā viņš aug, arī ir citādāka.⁷

Sociālās vides veidošanās ir process, kurā iesaistīti visi cilvēkresursi, kas ikdienā skolā mijiedarbojas ar skolēnu, tas ir, skolotāji, citi skolēni, skolas administrācija, tehniskais personāls. Katra sociālā vide, kurā cilvēks dzīvo, izvirza noteiktas prasības. Skola izvirza skolēnam prasību sekmīgi apgūt mācību priekšmetu standartu, uzturēt komunikāciju ar klasesbiedriem un skolotāju, regulēt savu uzvedību, lai tā būtu pieņemama sociālo attiecību kontekstā. Cilvēks savu darbību pielāgo arī personisko vajadzību apmierināšanai, kas var nebūt tieši saistītas ar sociālās vides prasībām. Spēja apmierināt savas personiskās vajadzības un izpildīt ārējās vides prasības, saglabājot emocionāli pozitīvu pašsajūtu, liecina par sekmīgu adaptāciju.⁸

Bērna pirmais pusgads skolā raksturojams kā īpaši sarežģīts, jo skolā, atšķirībā no pirmsskolas, kur zināšanas apgūtas lielākoties nepatvaļīgi bērniem ierastās un interesantās nodarbēs, tiek noteikti citi zināšanu apguves mehānismi. Atkarībā no tā, kā noritēs bērna sociālā adaptēšanās pirmajā mācību gadā skolā, izriet skolēna sekmes turpmākajās klasēs.^{9, 10}

Veiksmīga iejušanās kolektīvā veicina bērnu mācību sasniegumus un paaugstina viņu darbības.¹¹

⁵ F. Campbell, E. Pungello and S. Miller, 'The development of cognitive and academic abilities: Growth curves from an early childhood educational experiment', *Developmental Psychology*, vol. 37(2), 2001, pp. 231–242.

⁶ *Latvijas Nacionālās attīstības plāns 2007–2013* (MK Nr. 564. (04.07.2006.), Rīga, 2006, 14. lpp. Pieejams: http://s3.amazonaws.com/politika/public/article_files/1334/original/NAP_gala_redakcija_projekts.pdf?1329746472 (atsauce 19.01.2016.).

⁷ D. Kalniņa, *Novitātes pedagogijā profesionālās izglītības skolotājiem. Smadzeņu darbība, mācīšana un mācīšanās*, 2010. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=12113&chapterid=2723> (atsauce 19.01.2016.).

⁸ M. Raščevska, A. Raževa, B. Martinsone, S. Tūbele, *Atbalsta programmu izstrāde un īstenošana sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveidei. Skolotāju aptaujas par skolēnu mācīšanās darbību un uzvedību (SASMDU) ticamība un validitāte*, 2010. Pieejams: <http://www.atbalsts.lu.lv/uploads/f/20120824185915223.pdf> (atsauce 21.01.2016.).

⁹ М. Н. Иванова, И. А. Нахалова, 'Воспитание в первом классе: (из опыта работы)', *Начальная школа плюс До и После*, № 1, 2004, с. 10–17.

¹⁰ А. М. Пипия, 'Социально-психологическая адаптация к обучению в школе у первоклассников', in: *Социально-психологической адаптации детей и молодежи в условиях модернизации российского образования*, Белгород, Политекра, 2011. 504 с.

¹¹ А. А. Налчаджян, *Социально-психическая адаптация личности*, Ереван, 1983. 40 с.

Mācību sasniegumi ir panākumi, labi rezultāti kādā mērķtiecīgi realizētā darbībā. Pedagoģijā sasniegumi ir saistīti ar panākumiem mācībās, labām sekmēm, pozitīvas motivācijas izveidošanos pret mācībām un skolu.¹²

Skolēna mācību sasniegumi veidojas mijiedarbībā ar pedagogu un citiem skolēniem.¹³

Līdz ar to mācību sasniegumus nosaka saskarsme un sadarbība ar pedagogiem un citiem skolēniem, no kā izriet, ka mācību sasniegumi aplūkojami saistībā ar skolēnu sociālo adaptēšanos.

Savukārt “sekmes ir panākumi, sasniegumi; labs, vēlams rezultāts kādā mērķtiecīgi realizētā darbībā. Mācību panākumu līmenis, ko novērtē ar atzīmi, ballēm, punktiem, ieskaiti u. tml”¹⁴.

Pētījuma metodoloģija

Pētījuma **mērķis** ir apzināt bērnu sociālās adaptēšanās un mācību sasniegumu mijiedarbību pedagoģiskajā procesā. Tajā izmantotas šādas metodes:

- teorētiskās metodes – zinātniskās literatūras (pedagoģijas un psiholoģijas literatūras) un avotu (dokumentu, metodisko līdzekļu) analīze;
- empīriskās metodes – datu ieguves metodes (pedagoģiskā novērošana).

Pētījuma bāze ir 66 desmitgadīgi ceturto klašu skolēni – 33 skolēni (A grupa), kuri pirmajā klasē apguvuši sociālās adaptācijas programmu, un 33 skolēni (B grupa), kuri pirmajā klasē nav apguvuši sociālās adaptācijas programmu.

Pētījums veikts divos laika posmos:

- no 2012. gada rudens līdz 2013. gada pavasarim,
- 2016. gada rudenī.

Pētījuma rezultāti

Lai salīdzinātu skolēnu sociālās adaptēšanās rezultātus, pamatojoties uz literatūras analīzi^{15,16,17,18}, tika izvirzīti sociālās adaptēšanās komponenti, tiem atbilstīgi kritēriji un rādītāji (sk. 4. tabulu).

Sākotnēji tika apzināti sociālās adaptēšanās rādītāji, kas attēloti 1. tabulā.

¹² V. Skujiņa, *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, Rīga, RaKa, 2008. 248 lpp.

¹³ Ž. Tauriņa, *Skolēna kompetenču pašvērtējums*, Rīga, RaKa, 2013. 172 lpp.

¹⁴ V. Skujiņa, *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, Rīga, RaKa, 2008. 248 lpp.

¹⁵ А. И. Жмыриков, *Диагностика социально-психологической адаптированности личности в новых условиях деятельности и общения*, автореферат дисс. канд. психол. Наук, Москва, 1989. 192 с.

¹⁶ А. Реан, А. Кудашев, А. Баранов, *Психология адаптации личности*, Москва, СПб., 2006. 480 с.

¹⁷ А. А. Реан, *Общая психология и психология личности*, АСТ, 2011. 639 с.

¹⁸ P. Lopes, J. Mestre, R. Guil, J. Kremenitzer, P. Salovey, ‘The Role of Knowledge and Skills for Managing Emotions in Adaptation to School: Social Behavior and Misconduct in the Classroom’, *American Educational search Journal*, vol. 32, No. 4, 2012, pp. 710–742.

1. tabula

Skolēnu sociālās adaptēšanās rādītāji¹⁹

Grupās tips	Pirmdati		Atkārtoti		Dinamika
B grupa	65	2,9	65	3,2	0,3
A grupa	33	3,5	33	4,0	0,5

Pēc sociālās adaptācijas programmas aprobācijas 2013. gada pavasarī skolēni tika novēroti. A grupā adaptēšanās rādītāji palielinājās par 0,5 (3,5→4,0), B grupā par 0,3 (2,9→3,2), kas norāda uz A grupas 7-gadīgo bērnu salīdzinoši izteiktāku sociālās adaptēšanās dinamiku.

Lai apzinātu, kā sociālā adaptēšanās mijiedarbojas ar skolēnu mācību sasniegumiem, konkrētāk, sekmēm, 2016. gada rudenī A un B grupā skolēni tika novēroti atkārtoti un skolēnu mācību sasniegumi izpētīti elektroniskajā žurnālā e-vidē.

A un B grupā tika salīdzināti skolēnu vidējie sociālās adaptēšanās rādītāji ar viņu mācību sekmju vidējo vērtējumu par pusgadu (sk. 2. tabulu).

2. tabula

A un B grupas skolēnu vidējie sociālās adaptēšanās rādītāji salīdzinājumā ar viņu mācību sekmju vidējo vērtējumu par pusgadu²⁰

Grupās tips	Skolēnu skaits klasē	Klases vidējais sociālās adaptēšanās rādītājs	Klases mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu
B grupa	33	3,2	7,4
A grupa	33	4,0	7,7

Tabulā apkopotais norāda, ka A grupā, kurā klases sociālās adaptēšanās vidējais rādītājs ir augstāks, arī mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu ir augstāks salīdzinājumā ar B grupu, kurā klases vidējais sociālās adaptēšanās rādītājs un mācību pusgada vērtējums ir zemāks.

Abās grupās tika apzināti tie skolēni, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji ir zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju: A grupā 7 skolēni, B grupā – 10 (sk. 3. tabulu).

3. tabula

Skolēni, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji ir zemāki par klases sociālās adaptēšanās vidējo rādītāju²¹

Grupās tips	Skolēnu skaits klasē	Skolēnu skaits, kuru sociālās adaptēšanās rādītājs un mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu ir zemāks par klases kopīgo sekmju vidējo vērtējumu	Skolēnu skaits, kuru sociālās adaptēšanās rādītājs un mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu ir augstāks par klases kopīgo sekmju vidējo vērtējumu
B grupa	33	10	3
A grupa	33	7	3

¹⁹ Indicators of pupils' social adjustment.

²⁰ Social adjustment averages compared to average evaluation of semester school results of pupils' in Groups A and B.

²¹ Pupils, whose social adjustment indicators are below average social adjustment indicator of the class.

Abās klašu grupās visiem skolēniem, kuru sociālās adaptēšanās vidējais rādītājs ir augstāks par kopīgo klases sociālās adaptēšanās vidējo rādītāju, mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu ir augstāks par klases kopīgo sekmju vidējo vērtējumu.

Tālākajā pētījuma gaitā tika salīdzināti A un B grupas skolēni, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji un mācību sekmju vidējais vērtējums par pusgadu 4. klasē ir zemāks par klases mācību sekmju vidējo vērtējumu (sk. 4. tabulu).

4. tabula

A un B grupas skolēnu salīdzinājums, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji un pusgada vidējais vērtējums 4. klasē ir zemāks par klases vidējo gada vērtējumu²²

SOCIĀLĀS ADAPTĒŠANĀS KOMPONENTI	Vidējais adaptēšanās rādītājs		Rādītāju starpība	Sociālās adaptēšanās kritērijs
	B grupa	A grupa		
KOMUNIKĀCIJA UN SADARBĪBA	3,5	3,4	0,1	Verbālā komunikācija ar vienaudžiem
	3,3	4,0	0,7	Verbālā komunikācija ar pieaugušajiem
	2,7	3,3	0,4	Neverbālās komunikācijas
	3,0	2,7	0,3	Sadarbība ar vienaudžiem mācību darbībā
	4,0	3,6	0,4	Sadarbība ar skolotāju mācību darbībā
SOCIĀLĀ LOMA – SKOLĒNS	3,4	3,1	0,3	Rīcība atbilstīgi savai jaunai sociālai lomai – skolēns
	4,0	3,6	0,4	Skolēna piederumu izvēle, lietošana un sakārtošana
	3,7	2,9	0,8	Dalība klases (skolas) rīkotajos pasākumos
	3,0	3,6	0,6	Skolēna ikdienas pienākumu veikšana
	3,2	3,6	0,4	Izpalīdzība un draudzīgums, pildot lomu “skolēns”
EMOCIJAS MĀCĪBU DARBĪBĀ, PĀRDZĪVOJUMS	3,5	3,7	0,2	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana) un izskaidrošana
	2,2	3,6	0,6	Emocionālās reakcijas un paškontrolē
	3,5	3,4	0,1	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana
	3,4	3,3	0,1	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā
	2,8	3,6	0,8	Tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem)

²² Comparison of groups A and B which indicators of social adjustment and semester average evaluation in the 4th grade are below the class average evaluation.

SOCIĀLĀS ADAPTĒŠANĀS KOMPONENTI	Vidējais adaptēšanās rādītājs		Rādītāju starpība	Sociālās adaptēšanās kritērijs
	B grupa	A grupa		
PAŠVĒRTĒJUMS	2,8	3,9	1,1	Savu veiksmju vērtējums
	2,4	3	0,6	Savu neveiksmju vērtējums
	2,3	2,9	0,6	Savas mācību darbības vērtējums
	2,9	3,6	0,7	Savas uzvedības (skolā) vērtējums
	3,1	3,7	0,6	Savas pašizjūtas (skolā) vērtējums
	3,1	3,4	0,3	Kopā vidējais rādītājs

Kā liecina 4. tabulā apkopotais, abās klašu grupās skolēniem, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē **bija** zemi un pusgada vidējais vērtējums 4. klasē **ir** zemāks par klases vidējo vērtējumu, **ir** zemi sociālās adaptēšanās rādītāji:

komunikācija un sadarbība:

- neverbālā komunikācija;
- sadarbība ar vienaudžiem mācību darbībā;

pašvērtējums:

- savu neveiksmju vērtējums;
- savas mācību darbības vērtējums.

Pamatojoties uz iepriekš pausto, secināms, ka skolēna panākumus skolā nosaka viņa komunikācija un sadarbība ar citiem, kā arī pašvērtējums. Tas saistāms ar mācību procesu, kas tiek īstenots ciešā skolotāja un skolēna mijiedarbībā un kas ir izziņas, saskarsmes un personības attīstības process. Īpaši mūsdienās, kad vispārējās izglītības saturs tiek orientēts uz lietpratību. Uzsākot uz kompetenču pieeju balstīta mācību satura īstenošanu, svarīgi realizēt mācīšanās, sociālo un pašizziņas kompetenci, kas prasa ciešu sadarbību citam ar citu un savas darbības objektīvu izvērtējumu. Skolēniem, kuriem ir grūtības mācību darbībā sadarboties ar vienaudžiem, paust sevi neverbālā komunikācijā un vērtēt sevi mācību darbībā, iespējams, jau pašreiz paredzami šķēršļi izglītības satura kompetenču pieejas apguvē.

Līdz ar to kompetenču (lietpratības) spēja izmantot zināšanas, prasmes un paust attieksmi, risinot problēmas mainīgās reālās dzīves situācijās, spēja adekvāti lietot mācīšanās rezultātu noteiktā kontekstā nevarēs tikt īstenota, iekams skolēni nebūs sociāli adaptējušies skolā, arī uzrādot sasniegumus mācībās, kas tiek izteikti ar formatīviem vērtējumiem (ieskatīts/neieskaitīts) un vērtējumiem 10 ballu skalā.

Tika salīdzināti A un B grupas skolēni, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju, bet pusgada vidējais vērtējums 4. klasē ir augstāks par klases vidējo vērtējumu (sk. 5. tabulu).

5. tabula

A un B grupas skolēnu salīdzinājums, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju, bet pusgada vidējais vērtējums 4. klasē augstāks par klases vidējo gada vērtējumu²³

SOCĪĻĀS ADAPTĒŠANĀS KOMPONENTI	Vidējais adaptēšanās rādītājs		Rādītāju starpība	Sociālās adaptēšanās kritērijs
	B grupa	A grupa		
KOMUNIKĀCIJA UN SADARBĪBA	4,3	4,0	0,2	Verbālā komunikācija ar vienaudžiem
	4,3	4,7	0,4	Verbālā komunikācija ar pieaugušajiem
	2,3	4,0	1,7	Neverbālās komunikācijas
	4,0	4,0	-	Sadarbība ar vienaudžiem mācību darbībā
	3,7	4,7	1,0	Sadarbība ar skolotāju mācību darbībā
SOCĪĻĀ LOMA – SKOLENS	4,0	4,3	0,3	Rīcība atbilstīgi savai jaunai sociālai lomai “skolēns”
	4,3	4,7	0,4	Skolēna piederumu izvēle, lietošana un sakārtošana
	5,0	4,0	1,0	Dalība klases (skolas) rīkotajos pasākumos
	4,0	5,0	1,0	Skolēna ikdienas pienākumu veikšana
	3,7	4,3	0,6	Izpalīdzība un draudzīgums, pildot lomu “skolēns”
EMOCIJAS MĀCĪBU DARBĪBĀ, PĀRDZĪVOJUMS	4,0	5,0	1,0	Savu emociju atpazīšana (nosaukšana) un izskaidrošana
	3,0	4,7	1,7	Emocionālās reakcijas un paškontrolē
	4,0	4,0	-	Vienaudžu un pieaugušo emociju atpazīšana
	4,7	4,7	-	Pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā
	3,7	4,7	1,0	Tolerance (iecieta) pret citādo (vienaudžiem)
PĀŠVĒRTĒJUMS	4,0	4,0	-	Savu veiksmju vērtējums
	4,0	3,7	0,3	Savu neveiksmju vērtējums
	3,7	4,7	1,0	Savas mācību darbības vērtējums
	3,7	4,7	1,0	Savas uzvedības (skolā) vērtējums
	4,0	4,0	-	Savas pašizjūtas (skolā) vērtējums
	3,7	4,4	0,7	Kopā vidējais rādītājs

²³ Comparison of groups A and B which indicators of social adjustment in the 1st grade was below average social adjustment indicator of the class, but semester average evaluation in the 4th grade was higher than the average evaluation of the class.

Abās klašu grupās skolēniem, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju un pusgada vidējais vērtējums 4. klasē ir augstāks par klases vidējo gada vērtējumu, ir **paaugstinājušies** sociālās adaptēšanās rādītāji visās sociālās adaptēšanās komponentu grupās:

komunikācija un sadarbība:

- verbālā komunikācija ar pieaugušajiem;
- sadarbība ar skolotāju mācību darbībā;

sociālā loma “skolēns”:

- skolēna piederumu izvēle, lietošana un sakārtošana;
- dalība klases (skolas) rīkotajos pasākumos;
- skolēna ikdienas pienākumu veikšana;

emocijas mācību darbībā, pārdzīvojums:

- pozitīvais pārdzīvojums mācību darbībā;
- tolerance (ieciētība) pret citādo (vienaudžiem);

pašvērtējums:

- savas mācību darbības vērtējums;
- savas uzvedības (skolā) vērtējums.

Diemžēl abās klašu grupās skolēniem, kuru sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju un pusgada vidējais vērtējums 4. klasē ir augstāks par klases vidējo gada vērtējumu, ir zemi sociālās adaptēšanās rādītāji tikai **neverbālā komunikācijā**.

Neverbālā komunikācija bieži vien ir ietekmīgāka par verbālo komunikāciju, jo tā norāda uz bērna izjūtām. Tā ir ticama, jo grūtāk kontrolējama nekā verbālā komunikācija. Ar neverbālās komunikācijas palīdzību daudz tiešāk iespējams paust savu viedokli. Pētījumi par jaunākā skolas vecuma bērniem liecina, ka tieši neverbālā komunikācija sekmē bērnu iesaistīšanos mācību procesā un mācīšanos.²⁴

Jaunā mācību satura īstenošanā, rosinot skolēnu pašvadītu mācīšanos, kad mācīšanās kļūst mērķtiecīgs pašvadīts process²⁵, raksturoti dažādi mācību sasniegumu vērtēšanas veidi, īpaši akcentējot skolēnu pašvērtējumu.²⁶ Skolēna neverbālā komunikācija ar citiem skolēniem un skolotāju ir viens no veidiem, kas skolotājam sniedz atgriezenisko saikni par mācību stundā apgūto. Bieži tas ir viens no tiešākajiem skolēnu izziņas veidiem, kas sniedz atgriezenisko saikni par bērna tā brīža psihisko stāvokli, apgūtā uztveršanu un pārdzīvošanu.

Jaunākajā skolas vecumā (7–11 gadi) pedagogs ir skolēna paraugs un pozitīva autoritāte, kam līdzināties. Skolēnu neverbālā komunikācija sekmējama saistībā ar

²⁴ M. Hyson, *Enthusiastic and Engaged Learners: Approaches to Learning in the Early Childhood Classroom*, New York, Teachers College Press, 2008, p. 40.

²⁵ I. Žogla, *Didaktikas teorētiskie pamati*, Rīga, RaKa, 2001. 275 lpp.

²⁶ D. Namsone u. c., *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts*. Pieejams: https://docs.wixstatic.com/ugd/3e1e8c_0b2ac53576544b70a2b689edcfeb010.pdf (atsauce 29.09.2017.).

pedagoga paraugu – viņa pedagoģisko meistarību mijiedarbībā ar skolēnu demonstrēt neverbālo komunikāciju acu skatienā, žestos, mīmikā, balss intonācijā, pozās u. c.²⁷

Turpmākais uzdevums ir sekmēt skolēnu neverbālo komunikāciju. Iespējams, tas skaidrojams ar informāciju tehnoloģiju lietojumu paradumiem, kuros mīmiku, žestu un intonāciju izpausme tiek attēlota ar dažādiem simboliem. Līdz ar to ikdienas saskarsmē skolēni vairs neprot paust savas emocijas un izjūtas neverbālā komunikācijā, tā vietā priekšroku dodot emociju simboliem rakstiskā saziņā e-vidē. Tas ir viens no iemesliem skolēnu pašvadītas mācīšanās sekmēšanā un mācību sasniegumu pilnveidē.

No iepriekš raksturotā izriet, ka svarīgi ir, lai sociālās adaptēšanās procesā un mācību darbībā skolēns iegūtu personisku jēgu un tā kļūtu par viņa vispusīgas attīstības avotu. Ja skolēnam ir motivācija apgūt zināšanas un prasmes un mācīties, veidojas pozitīva attieksme pret mācību sasniegumiem.²⁸ Taču skolēna motivācija apgūt zināšanas un prasmes tiek sekmēta tikai tad, ja skolēns ir sociāli adaptējies. Tādējādi, pamatojoties uz teorētiskajiem atzinumiem un empīriskā pētījuma rezultātiem, tiek apstiprināts apgalvojums, ka mācīšanās sasniegumi aplūkojami mijiedarbībā ar bērnu sociālo adaptēšanos pedagoģiskajā procesā.

Secinājumi

1. Abās klašu grupās skolēniem, ja viņu sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemi un ja 4. klasē pusgada vidējais vērtējums ir zemāks par klases vidējo gada vērtējumu, ir zemi sociālās adaptēšanās rādītāji.
2. Abās klašu grupās visiem skolēniem, kuru vidējais sociālās adaptēšanās rādītājs ir augstāks par kopīgo klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju, mācību pusgada vidējais vērtējums ir augstāks par klases kopīgo vidējo gada vērtējumu.
3. Abās klašu grupās skolēniem, ja viņu sociālās adaptēšanās rādītāji 1. klasē bija zemāki par klases vidējo sociālās adaptēšanās rādītāju un ja pusgada vidējais vērtējums 4. klasē ir augstāks par klases vidējo gada vērtējumu, ir paaugstinājušies sociālās adaptēšanās rādītāji visās sociālās adaptēšanās komponentu grupās, izņemot neverbālo komunikāciju.
4. Lai sekmētu skolēnu sociālo adaptēšanos, nepieciešams pilnveidot skolēnu komunikāciju un sadarbību, konkrētāk, neverbālo komunikāciju un sadarbību ar pieaugušajiem, un pašvērtēšanas prasmes, konkrētāk, savu neveiksmju un mācību darbības vērtēšanu.
5. Eksperimentālajā A grupā, kurā 1. klasē tika īstenota sociālās adaptācijas programma, skolēnu sociālā adaptēšanās un mācību sasniegumi 4. klasē ir augstāki nekā kontrolklasē B grupā.

²⁷ W. Roth, *Sozialkompetenz fördern: In Grund- und Sekundarschulen, auf humanistisch-psychologischer Basis*, Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 2006. 280 S.

²⁸ A. Līce, 'Mērķtiecības un mācību mījsakarība mācību procesā', *Daugavpils Universitātes 53. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*, Daugavpils, Saule, 2014, 423.–432. lpp.

6. Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, secināms, ka bērnu sociālā adaptēšanās 1. klasē ir saistīta ar skolēnu mācību sasniegumiem un ietekmē skolēnu panākumus arī turpmāk.

Summary

Children's social adjustment in the 1st grade of school is associated with the child's educational achievements in future. It has been evidenced by studies that child's social adjustment in the 1st grade affects their future physical, emotional and intellectual development and their success in school (Pianta et al., 1995; Kagan & Neuman, 1998; Yeboah, 2002). Unfortunately, as practice has shown interaction between social adjustment and pupils' educational achievements in Latvia are rather relatively discussed. Thus, there has not been any research carried out in Latvia so far to be indicative of pupils' social adjustment influence upon their educational achievements at school.

The aim of the article is to gather information on interaction between children's social adjustment and educational achievements in the teaching process.

Keywords: *educational achievements, interaction, school results, pupils, social adjustment.*

Informācija par autori

Līga Āboltiņa ir pedagoģijas doktore (*Dr. paed.*), Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes docente, studiju programmas "Skolotājs" apakšprogrammas "Pirmsskolas skolotājs" un studiju programmas "Pirmsskolas izglītības pedagogs" direktore. Zinātniskās pētniecības loks aptver pirmsskolas izglītības un sākumizglītības jautājumus, pamatā par bērna adaptēšanos pirmsskolā un skolā, kā arī bērna sagatavošanu skolai un gatavību mācīties. Autores zinātniskās intereses ir saistītas ar sociālās adaptācijas jautājumiem pirmsskolā un skolā (apzinot, kā bērna adaptēšanās noris pirmsskolā, vēlāk – skolā, kāds pedagoģiskais atbalsts bērna adaptēšanās sekmēšanā nepieciešams, kā skolēna adaptēšanās mijiedarbojas ar viņa mācību sasniegumiem skolā) un citiem līdzīgiem jautājumiem. E-pasts: ligaa@lu.lv.